

WARUNKI WYKONANIA I ODBIORU PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

1. **Nazwa zadania:** Prace konserwatorskie i restauratorskie przy cmentarzach z okresu I wojny światowej :
 - Cmentarz nr 79 w Sękowej
 - Cmentarz nr 80 w Sękowej
2. Zakres prac objęty zamówieniem stanowi usługę ochrony obiektów historycznych - **kod CPV 92522100-7** wraz z towarzyszącymi pracami technicznymi z zakresu robót renowacyjnych – **kod CPV 45453100-8**
3. **Przedmiotem prac** jest kompleksowa konserwacja i restauracja oraz odtworzenie w zakresie niezbędnym elementów wyposażenia cmentarzy wraz z ogrodzeniami obejmująca:
 - 1) Konserwację i rekonstrukcję elementów kamiennych, w tym
 - murów i słupów ogrodzeniowych z koniecznym zakresem przemurowań
 - cokołów pomnikowych
 - pomników, nagrobków i steli nagrobnych
 - nawierzchni
 - 2) Konserwację i rekonstrukcję elementów betonowych, w tym
 - murów i słupów ogrodzeniowych
 - nakryw murów i słupów,
 - pomników, nagrobków i steli nagrobnych
 - cokołów pod krzyże i pomniki
 - 3) Rekonstrukcję drewnianego krzyża centralnego
 - 4) Konserwację i rekonstrukcję elementów metalowych
 - krzyży nagrobnych (żeliwnych i kutych)
 - żeliwnych tablic memoratywnych
 - 5) Wykonanie i montaż żeliwnych tablic memoratywnych
 - 6) Towarzyszące prace budowlane : montaż rusztowań, prace ziemne w ramach uporządkowania wnętrza cmentarzy i odsłaniania dolnych partii murów ogrodzeniowych, wyprofilowanie spadków w celu odprowadzenia wód opadowych z terenu cmentarzy, wykonanie fundamentów pod krzyże centralne i pod odtwarzane odcinki kamiennych murów ogrodzeniowych itp.

4. Informacje o terenie prac

Teren prac stanowią zabytkowe wojenne nekropolie, w związku z czym należy prowadzić prace z poszanowaniem pochowanych tam ludzkich szczątków. Zamawiający dysponuje jedynie terenem stanowiącym cmentarz w obrysie jego ogrodzenia, dlatego zachodzi konieczność bieżących dostaw materiału w ilość przeznaczoną do zużycia w ciągu kilku dni – nie jest możliwe składowanie większej ilości materiałów na terenie cmentarzy. Obiekty cmentarne pobawione są jakiejkolwiek infrastruktury, dlatego wykonawca zobowiązany jest – jeśli zachodzić będzie taka potrzeba – zapewnić we własnym zakresie agregat prądotwórczy i beczkowóz z wodą.

Należy wziąć pod uwagę, że dojazd do cmentarza może prowadzić przez działki nie będące w posiadaniu gminy lub Skarbu Państwa i konieczne będą uzgodnienia warunków dostępu z ich prywatnymi właścicielami.

Prace na niektórych cmentarzach wymagać będą usunięcia drzew kolidujących z zasięgiem pól grobowych lub ogrodzeniami. Zamawiający przedkłada wstępną inwentaryzację drzew przeznaczonych do wycinki. Wykonawca niezwłocznie po przystąpieniu do wykonania umowy, zobowiązany będzie do przeprowadzenia ostatecznej inwentaryzacji i wskazania drzew przeznaczonych do wycinki. W przypadku konieczności uzyskania pozwolenia na wycinkę drzew, Wykonawca zobowiązany będzie do uzyskania tego pozwolenia i otrzymania od Zamawiającego wszystkie niezbędne pełnomocnictwa w tym zakresie.

5. Szczegółowy opis prac

Uwagi ogólne

Cmentarze wojenne będące przedmiotem zamówienia są częścią zabytkowego zespołu zachodnio galicyjskich cmentarzy założonych przez armię austro-węgierską jeszcze podczas działań wojennych. Każdy powstał wg indywidualnego projektu, dlatego najczęściej różnią się sposobem wykonania ogrodzeń, rodzajem nagrobków czy krzyży. Większość miała indywidualnie projektowany element centralny w postaci kaplicy, pomnika lub drewnianego dużego krzyża montowanego na betonowym lub kamiennym cokole. Realizacja prac objętych zamówieniem ma na celu przeprowadzenie koniecznych prac konserwatorskich przy elementach wyposażenia cmentarzy i ich ogrodzeń wraz z odtworzeniem elementów brakujących w oparciu o dokumenty archiwalne oraz w wielu przypadkach odtworzenie historycznego układu mogił. Podstawą do realizacji prac są programy prac konserwatorskich i dokumentacje historyczno-odtworzeniowe, w których opisany jest zakres zaistniałych przekształceń cmentarzy i sposób przywrócenia układu historycznego.

Jednym z podstawowych problemów jest uporządkowanie niwelety cmentarza z wyprofilowaniem odpowiednich spadków ułatwiających odpływ wód opadowych w taki sposób, by nie tworzyły się zastoiny przy murach i krawędziach szerokich grobów. Kamienne mury ogrodzeniowe często miały wykonywane specjalne otwory pozwalające na odpływ wód na zewnątrz. Otwory te aktualnie mogą być zasypane i w przypadku prac przy dolnych partiach murów należy zwrócić uwagę na konieczność udrożnienia otworów, które zostaną odnalezione.

Na wielu cmentarzach zachodzi konieczność przemieszczenia nagrobków oraz uczytelnienie zarysu mogił, co w większości przypadków powinno zostać wykonane przy użyciu betonowych krawężników ogrodowych, krawężników kamiennych, kamiennych obramowań z płyt kamiennych ustawionych pod dużym kątem, sporadycznie poprzez uczytelnienie zachowanych kopców nagrobnych – w tych przypadkach poziom mogił jest podniesiony w stosunku do terenu a szczegóły wykonania opisane są w dokumentacji historyczno-odtworzeniowej. „Okrawężnikowanie” mogił należy wykonać w taki sposób, aby nagrobek znajdował się „w głowie” poza obrysem mogiły, a krawężnik stykał się z cokołem jako zlicowany z frontową płaszczyzną cokołu. Krawężniki mają być jedynie wkopane w ziemię bez wykonywania fundamentów.

Wątki kamienne murów i słupów powinny mieć fugi zagłębione. Należy zwrócić uwagę aby ciosy kamienia, które wymagały będą wymiany miały obrobioną powierzchnię jak ciosy oryginalne, szczególnie ważne jest to przy ciosach narożnych.

Nagrobki na tych zabytkowych cmentarzach posiadały tabliczki memoratywne z informacjami o pochowanych żołnierzach. Były to najczęściej emaliowane tabliczki blaszane montowane na cokołach krzyży lub bezpośrednio na krzyżach, bądź na stelach nagrobnych czy pomniczkach nagrobnych. Informacje o pochowanych umieszczano również na tablicach żeliwnych montowanych na stelach

nagrobnych lub pomnikach. Zakres prac przy wielu cmentarzach przewiduje odtworzenie tych tablic i ich montaż. W przypadku zastępowania starych tablic Wykonawca zobowiązany jest do ich ostrożnego zdemontowania i przekazania Zamawiającemu.

Realizowany projekt zakłada odtworzenie brakujących nagrobków lub/i przemieszczenie zachowanych we właściwe miejsce. Wszystkie elementy odtwarzane muszą mieć wymiary i kształty zgodne z zachowanymi elementami oryginalnymi w razie braku wzorów odtworzone wg rysunków, zdjęć i opisów zamieszczonych w dokumentacji historyczno-odtworzeniowej. Oryginalnie wykonane betonowe elementy wyposażenia cmentarzy najczęściej miały wykończenie powierzchni typowe dla kamienia naturalnego, np. groszkowanie płaszczyzn ujęte w pasy szlaku tzw. krakowskiego. Przy konserwacji tych elementów należy zwracać szczególną uwagę na zachowaną tego typu dekorację, którą należy utrzymać a wszystkie elementy dorabiane mają mieć powtórzoną tak wykonaną obróbkę. Wszystkie odtwarzane krzyże nagrobne muszą być wykonane wg wzorów krzyży oryginalnych a przy zamawianiu odlewów należy zwrócić uwagę na poprawność typu krzyża jaki ma znajdować się na konkretnym cokole (co jest opisane w dokumentacjach odtworzeniowych) ponieważ na przestrzeni lat - w ramach wykonywanych różnych napraw - wiele krzyży zostało wykonanych błędnie, często też zamontowanych w niewłaściwym miejscu.

Nagrobki wykonane z betonu imitującego kamień, rzadziej z kamienia naturalnego, wyposażano głównie w typowe modele krzyży żeliwnych lub kutych, żelaznych. Niektóre typy krzyży wykorzystywano do dekoracji pomników głównych lub bocznych (szczególnie duże krzyże typu **U**, **N**, **Ж** i małe typu **A**, **W**, **Ψ** w wersji do mocowania na płaszczyznach pionowych).

Z żeliwa odlewano też tablice nagrobne, montowane na stelach kilku wielkości, cokołach lub krzyżach. Wszystkie takie nagrobki i pomniki, po zmontowaniu, tworzą nie dającą się demontować całość. Próby demontażu kończą się nieuchronnie ich uszkodzeniami. Krzyże są bowiem osadzone na specjalnych elementach tworzących całość w pomnikach z każdym krzyżem, podobnie jak tablice nagrobne montowane na stelach - np. krzyże typu **U**, **N**, **Ж** posiadają w dolnej części prostopadłościenną nadlewkę o wymiarach ~2x16x21 cm, na której krzyż jest osadzony w cokole lub innym pomniku na zaprawie betonowej. Cokoły i inne elementy wystroju przeznaczone do odtworzenia zespołu z krzyżami, przygotowuje się z odpowiednimi otworami do osadzania krzyża. Należy mieć na uwadze, że oddzielanie krzyża od cokołu może spowodować zniszczenie krzyża lub cokołu.

Krzyże typu **M** i **Π** mają stopy w postaci grubych prostopadłościennych płyt, pod którymi jest element do osadzania w nagrobkach. Większość krzyży ma nadlewkę do osadzania w kształcie odwróconego ostrosłupa ściętego. Podobne nadlewki mają żeliwne krzyże typu **A**, **W**, **Ψ** mocowane na płaszczyznach pionowych i tablice żeliwne mocowane na stelach (w narożach). Wykonawca powinien więc mieć świadomość konieczności dokonania prac konserwatorskich całego nagrobka lub pomnika wraz z częściami składowymi, bez demontażu elementów metalowych (z wyjątkiem sytuacji, gdy nagrobek jest w takim stanie, iż demontaż nie wymaga rozkuwania)..

W razie potrzeby wymiany krzyża lub cokołu, należy zamawiać elementy o wymiarach kompatybilnych tzn. wymiary nadlewki krzyża muszą mieścić się w otworze cokołu, w którym krzyż będzie osadzany.

Ze względu na kruchość żeliwa absolutnie niedopuszczalne jest chwytnie za krzyż, w celu przenoszenia pomnika lub wykonywania jakichkolwiek manipulacji cokołem za pośrednictwem krzyża, gdyż może to doprowadzić do jego złamania.

Nowe krzyże żeliwne, na których mają być montowane tablice nagrobne, w specjalnych ramkach (typ **H**, **C**, **Π**, **Z**, **F**, **Φ**) lub na przecięciu ramion (typ **Z**, **G**, **Γ**) powinno się zamówić w odlewni ze wskazaniem wykonania otworów do mocowania tablic. Miejsca otworów montażowych w tablicach opisuje dokumentacja historyczna (wzory tablic). Wiercenie otworów w krzyżach żeliwnych

osadzonych w nagrobkach w warunkach polowych jest utrudnione i może spowodować uszkodzenie krzyża.

Wszystkie zdemontowane krzyże metalowe i tablice, które nie będą powtórnie użyte Wykonawca zobowiązany jest przekazać Zamawiającemu.

Katalog stosowanych na cmentarzach typów krzyży z ich oznaczeniami umieszczono na końcu dokumentu jako załącznik nr 1.

Tablice nagrobne blaszane powinny być obustronnie emaliowane, litery czarne, tło jasnoszare (odcień do uzgodnienia z Zamawiającym). Otwory do mocowania wykonuje wyłącznie emaliernia wg wskazań zamawiającego. Ze względu na kruchość emalii otworów nie wolno rozpiłowywać i w inny sposób korygować, gdyż prowadzi to do zniszczenia emalii.

Tablice do krzyży metalowych lub ramek można mocować aluminiowymi nitami rurkowymi za pomocą śrubowych ręcznych przyrządów do formowania runda nitu. Pod tablice i nity stosuje się podkładki teflonowe.

Tablice na kamiennych lub betonowych elementach nagrobków mocuje się uprzednio wyznaczając bardzo dokładnie rozstaw otworów, by wkręty nie powodowały naprężeń w otworze tablicy, gdyż prowadzi to do odpryskiwania emalii i szybkiej korozji. Wkręty należy dokręcać z wycuciem, pozostawiając niewielki luz między łbem a tablicą. Także w tym wypadku oraz przy mocowaniu tabliczek na krzyżach drewnianych zaleca się stosowanie teflonowych podkładek, używanych do mocowania płyt szklanych, luster itp.

Dokumentacje historyczno-odtworzeniowe zawierają plany usytuowania nagrobków oraz wzory tablic koniecznych do wykonania. W przypadku konieczności odtwarzania centralnych krzyży drewnianych dokumentacje te lub programy prac konserwatorskich zawierają również projekty ich odtwarzania. Wszelkie wątpliwości dotyczące interpretacji dokumentacji i określenia szczegółowego postępowania należy konsultować z osobą wskazaną przez Zamawiającego.

Zakres prac dla każdego cmentarza podany jest poniżej i wynika ze stanu zachowania obiektu, który od czasu powstania programów prac konserwatorskich w kilku przypadkach uległ zmianie.

Wszystkie prace wymagają dokumentowania fotograficznego przed i w trakcie ich prowadzenia, oraz opracowania powykonawczej dokumentacji konserwatorskiej.

Szczegółowe opisy zadań

Zadanie nr 1 – Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 79 w Sękowej

Realizacja prac na podstawie Pozwolenia konserwatorskiego 102/2020. Zakres prac objęty Programem prac konserwatorskich aut. Marka Sawickiego z listopada 2015 r. wraz z Aneksami do programu z marca 2020r oraz rozwiązaniami projektowymi dotyczącymi zdegradowanych części muru ogrodzeniowego i Dokumentacją historyczno-odtworzeniową aut. Izabeli Chlost i Jerzego Drogomira z 2011 r.

Konserwacja ogrodzenia

Frontowy odcinek kamiennego muru ogrodzeniowego został odtworzony na nowym fundamencie w 2020 r. w oparciu o projekt budowlany. Prace przy konserwacji pozostałych części muru prowadzone powinny być w zależności od stanu zachowania i należy założyć, że w pewnej części prowadzone powinny być metodą odtworzeniową z wykonaniem nowego fundamentu. Z uwagi na niepoprawne odtworzenie w latach 90-tych tylnego odcinka ogrodzenia powinno ono być wykonane od nowa na całej

długości wraz z rozburzonym aktualnie narożnikiem północnym – do odtworzenia łącznie ok. 50 m.b.

Pozostała do konserwacji część muru ogrodzeniowego ma dł. łącznie ok. 72 m.b. (ok. 230 m² powierzchni wątku).

Do konserwacji pomnik kamienny o pow. ok. 120 m².

Do konserwacji i odtworzenia brakujących:

- betonowe cokoły z krzyżami typy **N,U** lub **Ж** – powinno być 8 szt.
- nagrobki z krzyżami typu **M**; - powinno być 88 szt.
- cokoły z krzyżami typy **A,W** lub **Ψ** – powinno być 18 szt.
- stele z tablicami żeliwnymi – powinno być 25 (14 steli zachowanych w różnym stanie i 11 do rekonstrukcji).

Układ nagrobków należy wykonać zgodnie z planem archiwalnym tj. przenieść krzyże i stele na właściwe miejsca i ustawić na wylanych w gruncie fundamentach.

Do wykonania obrys alei i ścieżek betonowym płytami kamiennymi (jak na fot. 2 w dokumentacji historyczno-odtworzeniowej) – dł. ok. 615 m.b.

Do wykonania i montażu w zamian za istniejącą tablicę metalową tablica z szarego marmuru o wymiarach dostosowanych do wnęki z inskrypcją (85 liter) o treści :

DIE SICH IM LEBEN
BEKRIEGTEN
LIEGEN IN TODE VEREINT.
EIN VATERLAND BEWEINT
DIE SIEGER UND DIE
BESIGTEN.

Odcień kamienia, typ liter, ich wielkość i układ wersów do uzgodnienia z Zamawiającym.

Do odtworzenia drewniany krzyż centralny wg projektu archiwalnego oraz projektu aut. Konrada Kochańskiego załączonego do Programu prac konserwatorskich (należy wzorować się na krzyżu ustawionym na cmentarzu nr 66 Małastów lub nr 76 Siary).

Zadanie nr 2 – Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 80 w Sękowej

Realizacja prac na podstawie Pozwolenia konserwatorskiego Nr 116/2016 z 11 kwietnia 2016 r. i decyzji zmieniającej z 28 stycznia 2019 r. Zakres prac zgodny z dokumentacją z 2014 r. pn. „Projekt budowlany. Remont cmentarza wojennego nr 80 w Sękowej” aut. mgr inż. arch. Barbary Michniewicz (architektura), mgr inż. Bartosza Mrówki (konstrukcja), opracowanie mgr inż. Marek Fijałkowski, którego integralną częścią jest Programem prac konserwatorskich aut. mgr Józefa Steca oraz Dokumentacja historyczno-odtworzeniowa aut. Izabeli Chlost i Jerzego Drogomira z 2010 r.

Do wykonania prace konstrukcyjne: kamienny mur ogrodzenia ze względu na stan techniczny w dużej części wymaga rozbioru i odtworzenia na nowym fundamencie dł. ok. 100 m.b. Przyjmuje się wstępnie posadowienie nowego fundamentu wg rozwiązania podanego w dokumentacji, do uściślenia po

dokonaniu rozbiórki muru. Być może wystarczy rozwiązanie zaproponowane dla odbudowy części muru na cmentarzu nr 79 (w części już z powodzeniem zrealizowane), które zamieszczone jest w aneksie do programie prac konserwatorskich dla cmentarza nr 79.

Cmentarz wymaga również odtworzenia historycznego układu wnętrza poprzez umieszczenie steli i cokołów pod krzyże (zachowanych i odtworzonych) we właściwych miejscach – 177 elementów. Prace związane z rekonstrukcją układu nagrobków i steli należy prowadzić w oparciu o dokumentację historyczno-odtworzeniową, ponieważ w projekcie budowlanym błędnie oznaczone są elementy do odtworzenia.

Do konserwacji

- kamienny mur ogrodzeniowy wraz z murem dzielącym tarasy – ok. 508 m²
 - kamienne słupy wejścia, słupy flankujące schody pomiędzy tarasami oraz cokół pod krzyż pomnikowy – ok. 130 m²
 - betonowe nakrywy murów i słupów z koniecznym zakresem rekonstrukcji – ok. 200 m²
 - betonowa pergola – pow. ok. 350 m²
 - krzyż pomnikowy
 - metalowe bramy – szt. 2
 - betonowe stele typu „a” z koniecznym zakresem odtworzenia – łącznie 41 (wg dokumentacji odtworzeniowej zachowane powinny być 22 szt. – faktyczna ilość koniecznych do odtworzenia uzależniona od oceny stanu technicznego steli istniejących)
 - betonowe stele typu „b” z koniecznym zakresem odtworzenia – łącznie 39 (wg dokumentacji odtworzeniowej zachowanych powinno być 17 szt. – faktyczna ilość koniecznych do odtworzenia uzależniona od oceny stanu technicznego steli istniejących)
 - betonowe cokoły pod duże krzyże typu U, N i Ж z koniecznym zakresem rekonstrukcji– powinno być 10 szt.
 - betonowe cokoły pod krzyże typu M i Ψ z koniecznym zakresem rekonstrukcji– powinno być łącznie 87 szt.
 - żeliwne tablice na stelach typu „a” – 19 szt.
 - żeliwne tablice na stelach typu „b” – 17 szt.
 - żeliwne tablice na stelach cokołach grobów oficerskich – 5 szt.
 - kamienna nawierzchnia alejek z koniecznym zakresem odtworzenia (kamień łamany) po wcześniejszym odsłonięciu nawierzchni zachowanej spod warstwy ziemi – ok. 497 m²
 - krzyże żeliwne typu Ж – 3 (docelowo ma być łącznie 4 szt.)
 - krzyże żeliwne typu M - 55 szt. (docelowo ma być 82 szt.).
 - krzyże żeliwne typu Ψ – 2 szt. (docelowo ma być 5 szt.).
- uwaga: w zależności o d stanu zachowania krzyży możliwa konieczność wykonania części z nich jako nowe),

Do odtworzenia

- żeliwne tablice na stele typu „a” o wym. 39,5cm x 60 cm – szt. 22
- żeliwne tablice na stele typu „b” o wym. 29,5 cm x 39,5 cm– szt. 23
- żeliwne tablice na cokoły pod krzyże o wym. 15 cm x 24 cm – szt. 14
- żeliwne krzyże typu M – 27 szt.
- żeliwne krzyże typu Ψ – 3 szt.
- krzyże żeliwne typu U, N i Ж łącznie 7 szt. w tym 3 szt. typu U, 3 szt. typu N i 1 szt. typu Ж

Zgodnie z dokumentacją odtworzeniową należy przywrócić właściwą niweletę cmentarza oraz udrożnić istniejące otwory odwodnieniowe wykonując też konieczną ilość nowych odkopując mur do górnego poziomu fundamentów.

6. Wymagania szczególne

Wykonawca zobowiązany będzie do zapewnienia nad pracami ziemnymi nadzoru archeologicznego i uzyskanie pozwolenia konserwatorskiego na prowadzenie badań archeologicznych przed przystąpieniem do realizacji prac.

7. Harmonogram realizacji prac.

Prace realizowane będą w latach 2021-2022. Na wszystkich cmentarzach należy w pierwszej kolejności uporządkować niwelety i odpowiednio wyprofilować spadki terenu pozwalające na odprowadzanie wód opadowych pomiędzy polami grobowymi poza obszar cmentarza – w przypadku cmentarzy ogrodzonych pełnymi murami należy udroźnić lub wykonać odpowiednie przewierty .

8. Materiały stosowane do prac renowacyjnych

Rodzaj materiałów stosowanych do prac konserwatorskich i renowacyjnych wynika z programów prac konserwatorskich opracowanych dla każdego cmentarza oraz z dokumentacji historyczno-odtworzeniowych. Użyte w programie prac konserwatorskich nazwy producentów i wyrobów należy traktować jako określenie rodzaju wymaganych parametrów. Dopuszcza się stosowania materiałów innych producentów o parametrach równoważnych (nie gorszych).

9. Nadzór nad realizacją prac

Za poprawność realizacji prac po stronie Wykonawcy odpowiada:

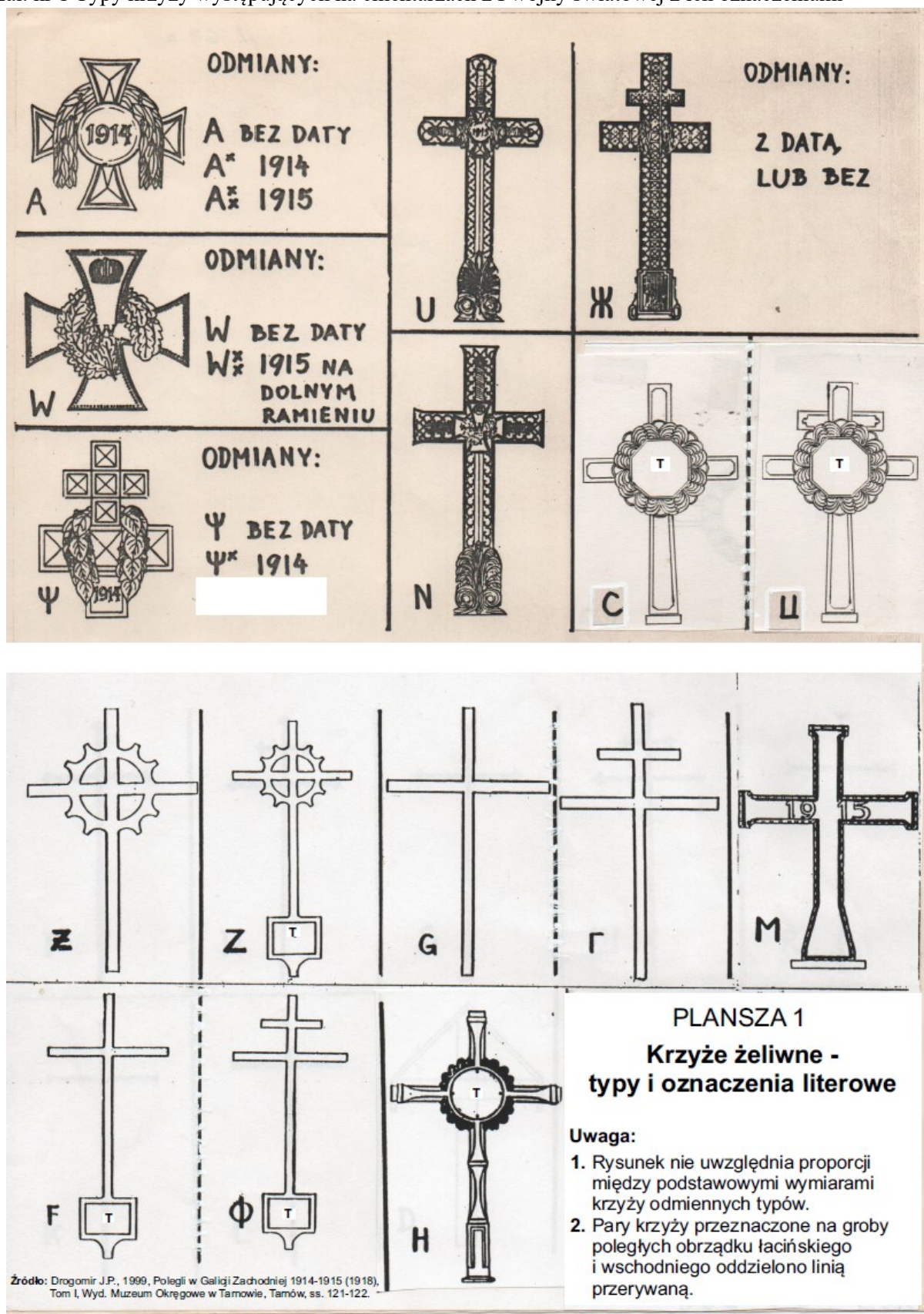
- 1) w zakresie prac konserwatorskich - kierownik prac konserwatorskich (dyplomowany konserwator dzieł sztuki posiadający kwalifikacje zgodne z art. 37 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)
- 2) w zakresie technicznych prac pomocniczych – kierownik budowy posiadający kwalifikacje zgodne z ustawą Prawo budowlane i ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

10. Odbiory prac

W trakcie realizacji prac zwoływane będą komisje konserwatorskie z udziałem przedstawiciela Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków – Delegatura Nowy Sącz. Podjęte przez komisje ustalenia dotyczące sposobu realizacji prac będą wiążące dla Wykonawcy.

Odbiorów prac dokonują wskazani wyżej przedstawiciele Zamawiającego, przy udziale kierujących pracami po stronie Wykonawcy oraz przedstawiciela Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków – Delegatura Nowy Sącz.

Opracował Grzegorz Kamieniarczyk

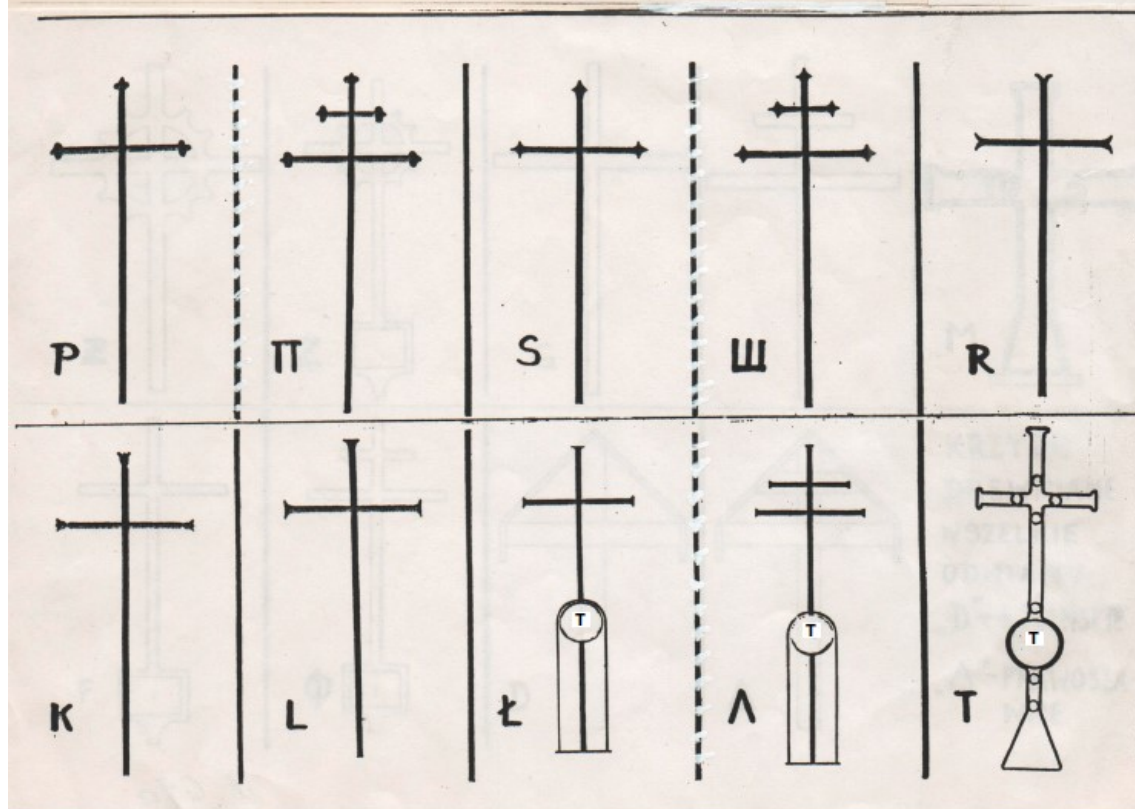
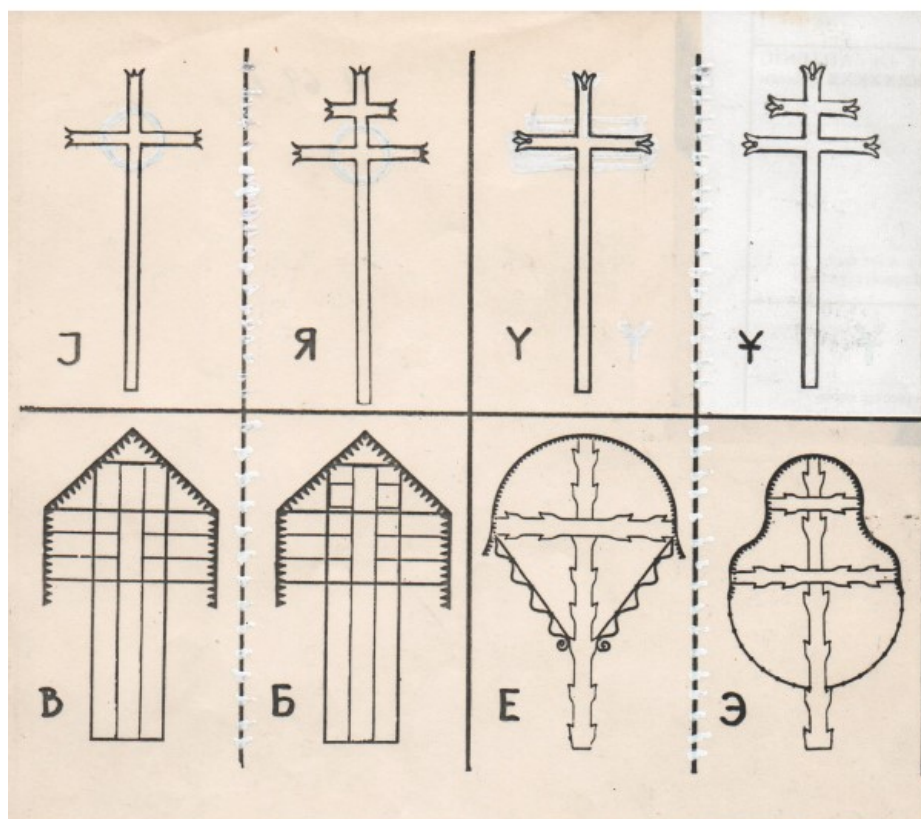

PLANSZA 2

Krzyże żelazne, kute - typy i oznaczenia literowe

Uwaga:

1. Rysunek nie uwzględnia proporcji między podstawowymi wymiarami krzyży odmiennych typów
2. Pary krzyży przeznaczonych na groby poległych obrządku łacińskiego i wschodniego oddzielona linią przerywaną.

Źródło: Drogomir J.P., 1999, Polegli w Galicji Zachodniej 1914-1915 (1918), Tom I,
Wyd. Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów, ss. 121-122.